

Ryktene svirret: "Gustav Stømner ble likvidert av Milorg"

108818

Vi Menn 1995/25

LIGGER HAN I KLOMMA-TJERNET?

I mai 1944 forsvinner Gustav Stømner (46) under en jakttur på Finnskogen, hvor stor Milorg-aktivitet pågår. Familien mottar i ettertid en flom av desinformasjon – senest i fjor – fra det tidligere Milorg. VI MENN har fulgt de kalde sporene.

Tekst og foto: RAGNAR ASKELAND

Research: VIGLEIK WEDDING.

Søndag 7. mai 1944: Gårdbrukeren Gustav Stømner fra Vinger står opp i grålysningen og begir seg inn i traktene vestenfor Rålia, med børsa over skulderen. Det ryktes at det er mye orrfugl inne på myrene.

Det er barmark der sola har sluppet til, men på skyggesidene ligger snø og issørpe. Alt tyder på en sen våronn.

Stømner følger stien forbi små-

VAT GRAV: Hviler Gustav Stømners legeme i det "bunnløse" Klomma-tjernet, slik lokale rykter skal ha det til?

SAVNET I 51 ÅR: Offisielt ble 65 nordmenn likvidert av Milorg under krigen. De uoffisielle tallene regnes som "noe høyere". Var Gustav Stømner, som forsvant i 1944, blant disse?

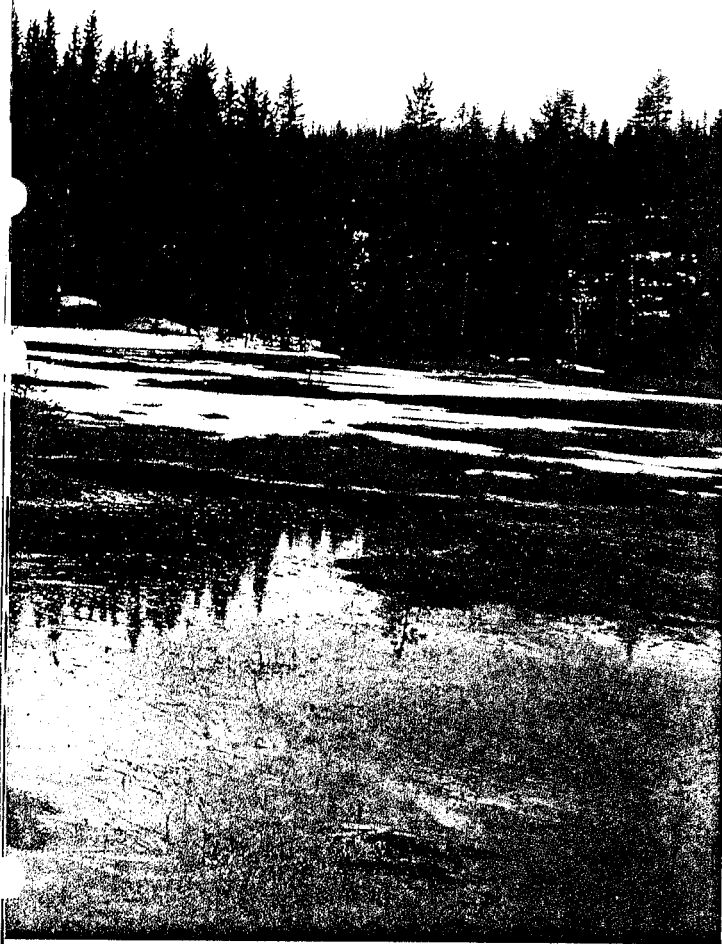
bruket Høgåsvangen og rusler gjennom tomten til gården Dån-åsen. Han forteller en gårdbruker at han skal vestover mot Lyssjøen. Der forsvinner alle spor etter ham.

Hans kone og tre døtre blir engstelige når han verken kommer tilbake denne kvelden eller de to neste. Politiet blir varslet. 30 mann, deriblant politifolk med sporhunder, deltar i leteaksjonen. Dagen etter er også 50 AT-gutter fra Sønsterud med i letingen.

"Gustav Stømner enno ikke funnet", lyder overskriften på forsiden av avisen Glåmdalen 13. mai 1944. "Stømners ryggsekk med proviant og all jaktammunisjon ligger igjen i hytta hvor han holdt til."

Med andre ord, han kan neppe ha beveget seg særlig langt bort fra hytta. Ikke av egen fri vilje.

Før han dro hjemmefra, hadde søsteren hans advart ham om stor

aktivitet – trolig av motstandsfolk – i skogen. Stømner tok lett på advarselen, enda Finnskogene var "brennbart". Milorg var farlig å nevne i et område med mange tyskere og nordmenn med "stripete" holdninger.

Sankthansaften samme år fikk Gustav Stømners kone besøk av en noe beruset mann. Stømners datter Guri, i dag 72 år gammel, forteller:

– En "Judas" kom sykklende opp til min mor og sa: "Jeg skal hilse fra Gustav, han er i Sverige og lever i beste velgående. Børna hans er hos meg." Min mor trodde på dette, inntil freden kom. Togene med flyktninger kom, men han kom aldri tilbake.

"Sikkerhetsrisiko"

Etter krigen begynte ryktene å summe i området:

Gustav Stømner ble henrettet av motstandsfolk fordi han var en "sikkerhetsrisiko". Han ble dumpet midt oppe i Milorg-operasjon. Først skulle han senkes midt ute i Lys-sjøen, men dette var umulig da isen var gått inne ved land. I stedet ble han fraktet på bære eller kjelke til det vesle Klomma-tjernet halvannen kilometer unna, og senket ved hjelp av noen steiner der tjernet er dypest.

Et annet rykte sa han ble kraftig torturert, atter andre påstod at han

ble dumpet i en av de gamle, dype jerngruvene i Spettalen.

Men hvorfor var Gustav Stømner en sikkerhetsrisiko?

– Han var NS-mann og hadde dessuten gevær med seg denne dagen, forteller datteren Guri. – Men han var snill og ufarlig. Vi hadde gård, og han hjalp alle med kjøtt og flesk, uansett hvilken side de sto på.

Lite tyder på at Stømner sto på Milorgs likvideringslister. Det er mer sannsynlig at likvideringen var en spontanhandling som senere er blitt forsøkt holdt skjult.

– I 1947 oppsøkte min søster og jeg lensmannen, sier Guri. – Han sa det var "en meget vanskelig sak". Vi spurte om vi kunne få levningene for å legge dem i kirkelig jord. Han følte sterkt med oss og fulgte oss ut før han sa: "Det er ingen som beklager dette mer enn han som gjorde det". Lenger kom vi ikke.

VI MENN har vært i kontakt med mennesker, som først bekreftet historien om likvideringen og dumping, men som senere fikk kalde føtter og nektet å uttale seg. De samme kildene kunne fortelle at en i Milorg-bataljonen begikk selvmord etter denne hendelsen.

Anonymt tips 50 år senere

I samarbeid med en norsk nazist hadde tyskerne i april 1945 en razzia-aksjon ved Galterud og Sander. Flere motstandsfolk ble arrestert og torturert. Depoter med våpen og utstyr ble funnet, og motstandsfolkene hytter i området ble brent – deriblant den som var Gustav Stømners siste kjente oppholdssted.

Det er altså feil når ryktene sier at motstandsfolkene brente ned hytta for å skjule eventuell tortur og likvidering av Gustav Stømner.

– Alt er så hemmelig fortsatt, sier Guri. – Bare to-tre av motstandskarene er fortsatt i live, og de vil ikke si noe. Det er jo like vondt for dem. Det er sannsynligvis mennesker vi kjenner, kanskje naboer, og det er vanskelig å gå på dem – all kontakt har skjedd via politikammeret. Jeg skjønner at min far utgjorde en trussel, så vi forlanger ikke annet enn å sette navnet hans på gravstøtten, sammen med min mor.

I mars i fjor meddelte den tidligere ansvarlige Milorg-sjefen for området, Ernst Eng fra Kongsvinger, at en av dem som deltok i likvideringen ville stå fram anonymt via politisjefen og fortelle hvor Gustav Stømners levninger befant seg. Noen måneder senere ombestemte han seg.

Når samme Milorg-sjef i dag blir forespurt om likvideringen, henviser han til Kongsvinger politikammer. Politimester Anders Nerli sier til VI MENN: – Jeg kjenner saken såvidt ut fra noen

henvendelser jeg har fått, uten at jeg vil røpe fra hvem, eller hvorfor.

I fjor mottok døtrene beskjed om at Stømners lik var blitt tatt opp og kremert, og at urnen befant seg på Østre Gravlund i Oslo.

– Vi trodde det var en enkel sak å få urnen utlevert og lagt i familiegrav, sier Guri. – Men det var ikke så enkelt.

VI MENN har gjort samme erfaring: Verken Østre eller Vestre Gravlund, Østre eller Vestre Krematorium, Krigsgravtjenesten eller Kirkevergen i Oslo visste om noen urne med Gustav Stømners levninger.

Og hvordan kunne liket i så fall bli hentet opp fra et "bunnløst" tjern, hvor de nederste lagene er ren mudderbunn? De færreste dykkere ville våge seg på et slikt dykk, og en drenering av tjernet er en dyr og omfattende prosess.

"Vondt for å holde kjeft."

I heftet "Fra okkupasjonstiden i Sør-Odal", utgitt av Komiteen for markering av 50-årsdagen for frigjøringen, står det: "Det var ikke alltid nazistene i hygda som var de farligste. Verre var det at folk hadde så vondt for å holde kjeft med det de visste. Praten gikk, og Milorg måtte i en rekke tilfeller gi folk beskjed om å ta seg sammen eller ta følgene. Hjalp ikke det, ble de deportert til Sverige eller internert i ei hytte et eller annet sted."

Alt tyder på at Gustav Stømner var blant dem som "tok følgene", selv om det ikke innrømmes noen direkte likvidering av nordmenn. Han bevitnet noe som gjorde ham "farlig" – og Milorg hadde smertelig erfart hva som kunne skje når hemmelige aksjoner ikke forble lufttette.

Den 9. mai 1944, dagen etter at Stømner ble sett for siste gang, foretok tyskerne en massehenrettelse av norske motstandsfolk på Trandum.

Det er kjent at Milorg hadde mer enn 1100 britiske og amerikanske innflygninger over Norge de siste krigsårene, med minst 700 vellykkede slipp av våpen, sambandsutstyr etc. Flyslipp-aktiviteten i mai 1944 var heller liten, pga. lyse netter – men nødvendige, SIS-graderte (særlig hemmeligstemplede) flyslipp kan ha forekommet. Tyske dokumenter bekrefter "fiendtlig flyaktivitet" i denne perioden.

Alle Milorgs dokumenter vedrørende disse flyslippene er fortsatt gradert, får vi opplyst ved Norges Hjemmefrontmuseum.

Det var altså et omfattende og sårbart apparat som skulle holdes skjult. Milorgs harde sikkerhetstiltak er fullt forståelige.

Men bør ikke Gustav Stømners etterlatte få en endelig forklaring, 51 år etter hans forsvinning? ●